

Måndagen den 18 december

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes av tredje vice talmannen.

*Om studieverksamhet bland arbetslös ungdom***§ 1 Om studieverksamhet bland arbetslös ungdom**

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM erhöll ordet för att besvara *Anna-Greta Leijons* (s) den 4 december anmälda fråga, 1978/79:209, och anförde:

Herr talman! Anna-Greta Leijon har, mot bakgrund av en framställning från ABF till arbetsmarknadsdepartementet, frågat mig varför regeringen ännu inte har medverkat till att få i gång studieverksamhet bland arbetslös ungdom.

ABF har vid uppvaktning i arbetsmarknadsdepartementet den 6 mars 1978 avgivit ett förslag till studieverksamhet bland arbetslös ungdom. Regeringen har den 15 juni i år beslutat överlämna denna framställning till arbetsmarknadsstyrelsen för beaktande vid planeringen av kurser inom arbetsmarknadsutbildningen. Sedan hösten 1978 har således möjligheter funnits att inom ramen för arbetsmarknadsutbildningen utnyttja denna typ av kurser genom studieförbunden, bl. a. ABF.

I skrivelse, som kom in till regeringen den 2 november 1978, har skolöverstyrelsen avgivit ett liknande förslag om studieverksamhet bland arbetslös ungdom. Detta förslag bereds f. n. inom regeringskansliet.

ANNA-GRETA LEIJON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka utbildningsministern för svaret.

I det förslag till studieverksamhet bland arbetslös ungdom som ABF lämnade in till arbetsmarknadsdepartementet tidigt i våras inriktade man sig främst på de grupper av ungdomar som har de allra största svårigheterna, som är mest skoltrötta, som inte vet vilket arbete de skall söka och som är mest osäkra på sig själva. Jag tror att alla är eniga om att studiecirkelverksamheten för den här gruppen av ungdomar kan vara ett sätt att få dem aktiva, ett sätt som kanske kan vara bättre än andra som man redan prövat och där man inte kunnat nå någon framgång.

Som utbildningsministern säger fick i och för sig ABF ett delvis positivt svar i juni månad, där man medgav möjligheter för AMS att, som man brukar säga, köpa den här formen av utbildning av studieförbunden. Men det har visat sig att någon verksamhet av det här slaget egentligen inte har kommit i gång. Vid närmare eftertanke var kanske konstruktionen av de här köpen av utbildning från AMS:s sida inte den bästa. Det förslag från skolöverstyrelsen som utbildningsministern nämner är ju egentligen ABF:s förslag. Förslaget

Måndagen den
18 december 1978

*Om anslagsberäk-
ningen för Karo-
linska institutet
för budgetåret
1977/78*

har kommit till efter kontakter mellan ABF och skolöverstyrelsen, och det liknar det förslag som ABF ursprungligen kom med betydligt mer än det som regeringen fattade beslut om i juni månad.

Jag beklagar att man från departementets sida inte hann behandla förslaget innan tilläggsbudgeten framlades. Vi borde redan ha fått i gång en sådan här studieverksamhet på bred front bland den arbetslösa ungdomen.

Avslutningsvis vill jag fråga utbildningsministern: Kan vi räkna med ett positivt besked i januari i budgetpropositionen, så att vi får möjlighet att också verkligen pröva studiecirkelverksamhet bland den ungdom som vi med andra medel har så svårt att nå och att få aktiv?

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Jag är övertygad om att både studieförbunden och många folkhögskolor kan göra en utomordentlig insats när det gäller att ge arbetslösa ungdomar förbättrade möjligheter på arbetsmarknaden. Redan i dag anordnar åtskilliga folkhögskolor särskild kursverksamhet för arbetslös ungdom. Regeringen är naturligtvis positiv till att ge studieförbunden och folkhögskolorna vidgade möjligheter att bereda arbetslös ungdom en bättre grundutbildning och därmed ökade möjligheter på arbetsmarknaden.

Vi är beredda att på nytt ta upp dessa frågor med arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen. Det är också nödvändigt att den av skolöverstyrelsen föreslagna kursverksamheten för arbetslös ungdom diskuteras mellan de berörda ämbetsverken. Det borde vara möjligt att redan med nuvarande regler främja en sådan kursverksamhet för arbetslös ungdom som både ABF och skolöverstyrelsen har föreslagit.

ANNA-GRETA LEIJON (s):

Herr talman! I så fall är det att beklaga att en sådan verksamhet inte har kommit i gång. Detta är kanske inte rätta tillfället att utreda var bristerna ligger, men jag hoppas att jag kan tolka utbildningsministerns svar så att även den nya form av statliga bidrag som föreslås i skolöverstyrelsens skrivelse kan komma till stånd, så att man den vägen kan få i gång utbildning såväl vid folkhögskolorna som inom studieförbundens ram.

Överläggningen var härmed slutad.

**§ 2 Om anslagsberäkningen för Karolinska institutet för budget-
året 1977/78**

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM erhöll ordet för att besvara *Gunnar Biörcks* i Värmdö (m) den 12 december anmälda fråga, 1978/79:231, och anförde:

Herr talman! Gunnar Biörck i Värmdö har frågat mig om jag har någon redogörelse att lämna för utbildningsdepartementets behandling av Karolinska institutets begäran om justering av anslagsramarna för 1977/78 och

följande år.

Bakgrunden till frågan är att Karolinska institutet anser att dess resursramar har beräknats ca 2.5 milj. kr. för lågt i samband med övergången till det nya anslagssystemet för högskolan. Institutet har framhållit detta i bl. a. en skrivelse till regeringen i februari 1978. Utbildningsutskottet har i samband med anslagsomläggningen uttalat att det måste vara möjligt för en högskoleenhet att få en felräkning rättad som ostridigt kan dokumenteras. Vid anslagsomläggningen var universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) och regeringen överens om anslaget till Karolinska institutet. Institutet har trots förfrågningar under hand från utbildningsdepartementet inte presenterat någon dokumentation som övertygande visar att sådan felräkning skulle ha skett. Numera har det visat sig att Karolinska institutet har mycket betydande reservationer på sina anslag för budgetåret 1977/78. Reservationerna uppgår enligt UHÄ:s beräkningar till drygt 13 milj. kr. eller ca 9,5 % av anslaget. Bl. a. mot denna bakgrund är jag övertygad om att institutets resursramar inte är för lågt beräknade.

GUNNAR BJÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka utbildningsministern för svaret på min fråga.

Innan jag går över till svarets sakliga innehåll vill jag göra några allmänna reflexioner.

Riksdagens uppgifter är ju enligt regeringsformen bl. a. att "bestämma hur statens medel skall användas" samt att "granska rikets styrelse och förvaltning". När det gäller högskoleväsendet har det relativt anmärkningsvärda inträffat, att utbildningsutskottet vid förra riksmötet i sitt betänkande 1977/78:11 bl. a. nämnde "att utskottet inte blivit övertygat om att de som underlag för regeringens anslagsframställning gjorda beräkningarna till alla delar är helt invändningsfria". Samma utskott har nu, vid behandlingen av tilläggsstatpropositionen i betänkandet 1978/79:15 som har lagts på riksdagens bord, uttalat att "utskottet, som inte haft möjlighet att granska de olika beräkningsmetoderna, tillstyrker regeringens förslag om medelsanvisning".

Min fråga har alltså delvis betingats av den bekymmersamma situation som måste anses råda, då ett utskott – i brist på möjlighet att genomlyska beräkningsgrunderna för regeringens förslag – anser sig nödsakat att på vinst och förlust tillstyrka en proposition. Detta kan inte vara bra vare sig för regeringens eller för riksdagens anseende. Inte heller är det tillfredsställande att en myndighet – i detta fall Karolinska institutet – inte får svar på skrivelser som gäller en resurstilldelning, på grundval av vilken myndigheten måste träffa sina dispositioner.

Jag har tidigare haft många skäl att vara kritisk mot den högskolereform som utbildningsministern fick det tvivelaktiga nöjet att kontrasignera. Inom den fakultet jag tillhör är den organisatoriska och anslagsmässiga separationen av s. k. grundutbildning och forskning en absurditet, tillkommen som så mycket annat i denna s. k. reform för att genom att söndra verksamheten

Nr 58

Måndagen den
18 december 1978

Om anslagsberäkningen för Karolinska institutet för budgetåret 1977/78

Måndagen den
18 december 1978

*Om anslagsberäk-
ningen för Karo-
linska institutet
för budgetåret
1977/78*

göra det möjligt för de högre byråkraterna att härskas. Samtidigt som detta skett har byråkratin nu, sedan tiderna blivit kärvar, skakat av sig sitt ansvar för medelsförvaltningen och lagt över de praktiska bekymren på institutionerna och institutionscheferna. Professorerna har, förutom alla andra uppgifter, även tvingats att bli bokhållare. Medan de centrala administrationerna växer, kämpar tappra, ensamma institutionssekreterare med fakturor, lönebesked och inventarieförteckningar. Om och när de tröttnar, ger upp eller blir sjukskrivna, utbryter kaos, eftersom de är oersättliga.

Om inte utbildningsutskottet kan förstå högskolans budgetsystem, beror det på att detta budgetsystem inte motsvarar verkligheten utan är en manipulerad skrivbordsprodukt. Om inte utbildningsutskottet kunde bedöma, om Karolinska institutets budget är rätt räknad, kan naturligtvis inte heller jag göra anspråk på att veta vad som är sanning. Men en viss samlad erfarenhet av människolivet sade mig att den nog vet bäst var skon klämmer som själv har den på.

Såvitt jag förstår var meningen med omläggningen av anslagssystemet att högskolorna skulle få samma pengar som de förut fått, om än i en annan tappning. De gamla lärarlönerna var förslagsanslag. Odontologin befann sig vid den ifrågavarande tidpunkten under uppbyggnad och krävde därför större anslag. Utbildningsministern har nu funnit att Karolinska institutet har vissa reservationer. Om man bestraffar myndigheter för deras sparsamhet, inbjuder man dem emellertid att köra sina anslag i botten för att detta icke skall tillvitas dem.

Med detta, herr utbildningsminister, ber jag att få försäkra er om den stora respekt jag, nu som tidigare, hyser för er person.

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Högskolereformen medförde ju ett nytt anslagssystem. Självfallet uppstår det vissa problem vid övergången från en viss typ av budget till en helt annan. Det här har man upplevt vid alla högskolor och universitet, och detta är väl en av förklaringarna till att reservationerna har varit så stora.

Både regeringen och utskottet har sagt, att om man kan påvisa att det har skett uppenbara felräkningar, skall självfallet en korrigering ske. Det beskedet har man också fått vid Karolinska institutet, men institutet har inte återkommit till departementet med någon dokumentation, där det påvisas att en sådan felräkning skett. Jag tror därför att uppgiften om felräkningen var något förhastad. Det är ju inte så att vi nu ifrågasätter att dra in de här reservationerna, inte alls. Dem skall naturligtvis högskolor och universitet ha till godo ett kommande år. Tvärtom vill vi uppmuntra till en god hushållning. Jag tror dock att reservationerna kommande år blir mindre helt enkelt därför att man då har vant sig vid ett nytt anslagssystem.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka för dessa ytterligare synpunkter. Som jag tidigare sade har jag ingen möjlighet att gå in i en mer detaljerad sakdebatt.

Men jag hoppas att vi i fortsättningen även kommer att få litet klarare besked om hur man har räknat på departementet. Det blir väl tillfälle att återkomma härtill i vår.

Nr 58

Måndagen den
18 december 1978

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! I samband med högskolereformen och övergången till det nya anslagssystemet hörde vi från flera högskolor och universitet påstående om att det skulle ha skett felräkningar. I några fall var det uppenbart att så var fallet, och dessa fel har naturligtvis korrigerats. Jag tycker det är mycket viktigt att säga att det inte kan vara utskottets uppgift att överta ansvaret för den direktkontakt som bör finnas mellan förvaltningarna och departementet. Jag kan försäkra att alla som arbetar på utbildningsdepartementet är öppna för att göra de korrigeringar som kan påvisas vara nödvändiga. Vad jag har sagt här är att Karolinska institutet icke har återkommit med en dokumentation som belyser detta. Jag tror alltså att det har rört sig om sådant som har att göra med övergången till ett nytt anslagssystem.

*Om radioandak-
terna*

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag har inget ytterligare att tillägga utan tycker att utbildningsministern har gjort en mycket bra redovisning. Jag är tacksam för detta.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om radioandakterna

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM erhöll ordet för att besvara *Linnea Hörléns* (fp) den 14 december anmälda fråga, 1978/79:236, och anförde:

Herr talman! Linnea Hörléns har frågat mig om jag anser att en förflyttning av radioandakterna från P 1 till P 2 är förenlig med de riktlinjer för programverksamheten på det religiösa området som angetts i tidigare radiopropositioner.

Enligt radiolagen avgör varje programföretag ensamt vilka radioprogram som skall förekomma i rundradiosändning som företaget anordnar. Närmare bestämmelser om programverksamheten finns i avtalet mellan regeringen och Sveriges Radio. Där heter det bl. a. att programmen skall utformas så att de genom kvalitet, tillgänglighet och mångsidighet i skälig omfattning tillgodoser skiftande behov och intressen hos landets befolkning. I avtalet sägs vidare att Sveriges Radio har skyldighet att i lämplig form tillgodose olika intressen i fråga om religion.

Sveriges Radios styrelse har det slutliga ansvaret för att programverksamheten står i överensstämmelse med det avtal bolaget tecknat med staten. Radionämnden övervakar genom efterhandsgranskning att Sveriges Radio iakttar föreskrifterna i radiolag och avtal.

LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag tackar utbildningsministern för svaret på min fråga.

Den omorganisation av Sveriges Radio som riksdagen beslutat skall träda i kraft den 1 juli 1979. I ett sådant sammanhang måste det bli en rad nya poster och omflyttningar av personal, och givetvis måste man också räkna med programomläggningar. Innan den nya organisationen är klar och innan alla chefsposter ännu är besatta går emellertid den gamla radioledningen ut och föreslår en nog så genomgripande förändring i programtablån, som bl. a. innebär att båda radioandakterna flyttas över från P 1 till P 2. Man kan verkligen ifrågasätta det lämpliga i att den avlämnande ledningen vidtar mått och steg som har konsekvenser i huvudsak för den nya organisationen.

Den kategori lyssnare som regelbundet följer andaktsprogrammen har under senare år vid upprepade tillfällen tvingats anpassa sig till nyheter och försämringar i programtablån. Till nackdel för många lyssnare flyttades för ett par år sedan den andakt som har de flesta lyssnarna från kl. 7.15 till kl. 6.50. Systemet med repris, som redaktionen av ekonomiska skäl tvingats införa, är inte heller ägnat att tillgodose behovet hos de lyssnare som vill följa båda programmen.

Att, som nu föreslagits, föra över båda programmen till P 2 vore ett hårt slag för de stora lyssnargrupper som det här gäller. Bland dem som troget lyssnar till andakterna finns många äldre personer. Enligt tillgänglig statistik utgör lyssnarna bland pensionärerna 15 % av sin åldersgrupp. Vad de vill höra utöver andakterna är nyhetsprogrammen. Då det inte finns och inte planeras några nyhetssändningar för P 2 måste de alltså växla över till P 1 för att få del av dessa. För äldre personer och för handikappade kan det vara praktiskt svårt att klara omkopplingen. Åtskilliga måste begära hjälp av vårdare. Därtill kommer att det fortfarande finns lyssnare på vissa vårdhem och också i privathem som inte har tillgång till annat än P 1.

Man tycker verkligen att den stora skara lyssnare som följer morgonandakterna är värd en bättre behandling än den som nu planeras. Skulle någon förändring vidtas borde det vara den att flytta den sena andakten till kl. 7.15. Enligt uppgift har inte underhållningsprogrammen som ersatt morgonandakten visat sig vara lika uppskattade av lyssnarna.

Jag är medveten om att varken regering eller riksdag har något direkt inflytande på radioprogrammen. Det är en riktig och viktig princip som riksdagen tidigare slagit fast. Men jag är tacksam för de markeringar som utbildningsministern har gjort när det gäller tolkningen av de riktlinjer riksdag och regering gett för programarbetet inom Sveriges Radio. Det gläder mig att Sveriges Radios styrelse också får sitt ord med i laget, och jag tackar utbildningsministern för det beskedet.

En intressant fråga i sammanhanget gäller dock fördelningen av ansvaret för programmen inom Sveriges Radio mellan chefsjämstemännen å ena sidan och styrelsen för Sveriges Radio resp. riksradiostyrelsen å den andra. Jag vore tacksam om utbildningsministern på denna punkt ville ge ett mer klargörande besked.

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Nr 58

Måndagen den
18 december 1978

*Om radioandak-
terna*

Herr talman! Det ankommer inte på mig att uttala mig om hur beslut i denna fråga bör fattas av Sveriges Radio. Men jag vill erinra om vissa uttalanden som jag gjorde i radiopropositionen. Där sägs att "styrelserna i de fyra programbolagen bör, såsom också framhålls i de hittills gällande riktlinjerna, ha ett odelat ansvar för verksamheten i resp. bolag. Detta innefattar också det slutliga ansvaret för att programverksamheten står i överensstämmelse med det avtal bolaget tecknat med staten."

I avtalets bestämmelser sägs vidare att programmen skall "i skälig omfattning tillgodose skiftande behov och intressen hos landets befolkning" och "i lämplig form tillgodose olika intressen i fråga om religion".

I propositionen sägs också att man skall "skapa former för kontaktverksamhet som ger allmänheten möjligheter att framföra synpunkter och önskemål på programmen utan att man inkräktar på programföretagens självständighet och integritet".

Den ifrågasatta flyttningen av morgonandakterna från P 1 till P 2 är enligt uppgift ännu inte beslutad inom Sveriges Radio. Jag finner det naturligt att allmänhetens synpunkter och önskemål på den planerade flyttningen vägs in före ett beslut i denna fråga. Man kan förutsätta att morgonandakterna har speciellt värde för vissa grupper av lyssnare, samtidigt som programmen har lyssnare inom mycket olika kategorier. För att antyda den typ av problem som det kan finnas anledning att ta särskild hänsyn till vill jag nämna att det på sjukhus och andra vårdinstitutioner, där det enligt erfarenhet är särskilt många som lyssnar till morgonandakterna i radio, i många fall saknas möjlighet att lyssna på P 2.

Det är viktigt att se till att berättigade intressen tillgodoses och att de kontakter tas och den behandling av frågan förekommer som ger den bästa garantin för ett från lyssnarnas synpunkt gott resultat.

LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag tackar också för dessa påpekanden, och jag hoppas därför att ännu inte alla vägar är stängda då det gäller att påverka beslutet.

Utbildningsministern nämnde i sitt första anförande att det i radioavtalet sägs att Sveriges Radio har skyldighet att i lämplig form tillgodose olika intressen i fråga om religion. Det är tydligt att stora grupper av religiöst intresserade i landet har reagerat inför budet om de nya planerna. Riksdagens kristna grupp har skickat en skrivelse i ärendet till styrelsen för Sveriges Radio, och jag har mig bekant att ledningen för Svenska ekumeniska nämnden och Sveriges frikyrkoråd har gjort detsamma.

Nu skulle jag också gärna vilja veta vad utbildningsministern tror om allmänhetens möjligheter att komma fram på den vägen.

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Jag har svårt att tro att vare sig ledningen för Sveriges Radio eller dess styrelse skulle vilja fatta ett sådant beslut innan man har haft tillfälle att ta del av den opinion som kan komma till uttryck bland allmänheten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om ökad forskarutbildning

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM erhöll ordet för att besvara *Ingrid Sundbergs* (m) den 17 november anmälda interpellation, 1978/79:90, och anförde:

Herr talman! Ingrid Sundberg har frågat mig dels hur jag bedömer möjligheterna att snarast öka rekryteringen till forskarutbildning, dels om jag kommer att vidta särskilda åtgärder, och i så fall vilka, för att stimulera fler studerande inom grundutbildningen till 60-poängskurser och till avläggande av grundexamen.

1. Inom flertalet fakulteter – t. ex. teknisk, medicinsk, farmaceutisk, lantbruksvetenskaplig – var antalet nybörjare i forskarutbildning fler läsåret 1976/77 än 1970/71. Inom de filosofiska fakulteterna har tillströmningen till forskarutbildning minskat. Minskningen har dock skett från en nivå som åtminstone tidigare bedömdes vara för hög. Forskarutbildningsutredningen (FUN) tillkallades år 1974 bl. a. av det skälet att omfattningen av forskarutbildningen ansågs överstiga vad som kunde bedömas rimligt med hänsyn till möjligheterna under avsevärd tid framöver för forskarutbildade att få anställningar som svarar mot utbildningen. Både universitetskanslersämbetet (UKÄ) och SACO/SR hade i skrivelser till regeringen redovisat farhågor angående detta.

FUN:s förslag rörande dimensioneringen av forskarutbildningen och remissyttrandena över detta visar hur svårt det är att avgöra vilken omfattning forskarutbildningen bör ha. Enligt min mening har vi i dag knappast underlag för att uttala oss om huruvida antalet doktorander i dag generellt är för litet, lagom eller för högt. Det förefaller dock sannolikt att rekryteringen till vissa ämnen är alltför begränsad och att det därför på sikt kan uppstå brist på personer med forskarutbildning inom vissa områden.

Under våren 1979 kommer regeringen att lägga fram en forskningspolitisk proposition, vilken bl. a. kommer att behandla frågor om behörighet och rekrytering till forskarutbildning. Vissa förslag i propositionen bör kunna genomföras redan fr. o. m. läs- och budgetåret 1979/80, dvs. med början om ungefär ett halvår.

2. Antalet studerande inom 60-poängskurser är en av de faktorer som påverkar rekryteringen till forskarutbildning. Den minskade tillströmningen till sådana kurser är oroande och kommer självfallet att behandlas i forskningspropositionen tillsammans med andra faktorer av betydelse för en kvantitativt och kvalitativt väl avpassad rekrytering till forskarutbildning. Jag vill tillägga att även för andra verksamhetsområden än forskningen behövs personer med fördjupad utbildning inom något ämnesområde. Jag utgår från att berörda utbildningsmyndigheter beaktar detta vid utformningen av studierna inom olika utbildningslinjer.

INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag skall be att få tacka utbildningsministern för svaret på min interpellation.

Vi har under årens lopp fört åtskilliga debatter om forskning och forskningspolitik i den här kammaren. Problemen har varierat. Under 1960-talet vaknade medvetandet om vår miljö ungefär samtidigt som framtidsforskningen fick sitt stora genombrott. Några år senare kom debatterna att röra sig om otillräckliga forskningsresurser och därefter om farhågorna för att arbetsmarknaden inte skulle ha behov av alla dem som påbörjade eller önskade påbörja forskarutbildning. I dag upplever vi en situation som måste karakteriseras som forskningens personella kris: De som i dag studerar vid universitet och högskola avser i allt mindre omfattning att avlägga examen. Tillströmningen till högre akademiska studier följer samma mönster.

Jag är naturligtvis medveten om att utbildningsministern har aviserat en proposition till våren, vilken bl. a. skall behandla frågor om behörighet och forskarrekrytering. Jag har ställt två frågor som rör grundutbildningen vid högskolorna men som samtidigt är av avgörande betydelse för rekryteringen till forskarutbildningen.

Min första fråga rörde statsrådets bedömning av möjligheterna att öka rekryteringen till forskarutbildningen. Statsrådets svar på den frågan är mycket vagt. Osäkerhet råder om huruvida vi har för få doktorander samtidigt som statsrådet anser det sannolikt att rekryteringen till vissa ämnen är alltför begränsad. Statsrådet betonade själv ordet vissa.

Låt mig komma med några fakta. Jag håller mig till den filosofiska fakulteten. Läsåret 1960/61 var det 315 studerande som avlade forskarexamen. Tio år senare var det 901 och ytterligare fem år senare 355. Den största nedgången har konstaterats vid matematisk-naturvetenskaplig fakultet. Antalet forskarexamina där gick på fem år, mellan läsåren 1970/71 och 1975/76, ner från 461 till 163, dvs. till ca 35 % efter fem år.

Det är inte bara på det naturvetenskapliga området man upplever den här nedgången. Vid ett av våra universitet lär antalet forskarstuderande i nationalekonomik kunna räknas på ena handens fingrar och några nya har inte kommit till det senaste året. Andra ämnen, som matematisk statistik, har snart inga doktorander alls.

Redan när PUKAS-systemet infördes, föregångaren till den nuvarande linjebundna studieordningen, framförde vi från moderata samlingspartiet farhågor för att de udda ämnena skulle upphöra, att rekryteringen till dem mer eller mindre skulle självdö. Vi har blivit sannspådda. Följderna visar sig i att ämnen som tidigare var av grundläggande karaktär och som fortfarande har professurer starkt har minskat sin attraktionskraft på nya studerande liksom på forskarstuderande samtidigt som nya kurser av studieförbundskaraktär i allt högre grad läggs till våra universitet och högskolor. De har blivit "snuttuniversitet" för att citera förutvarande rector magnificus vid Lunds universitet.

Självklart, herr talman, skall jag inte stå här och redovisa alla beklämmande siffror som finns om nedgången av antalet forskarstuderande. Jag vill ändå kommentera statsrådet Wikströms tvekan om huruvida vi har för få doktorander eller inte. Den tvekan är säkert befogad, för jag tror inte att vi har för få doktorander. Vi kanske till och med har för många. Vi är nämligen alla

medvetna om att många som under de senaste åren inte har fått arbete ute på arbetsmarknaden har påbörjat forskarutbildning och att det bland dem finns många som kanske inte ens planerar att avlägga examen. Många är inte heller närvarande. Vad som betyder något är antalet examinerade forskarstuderande, dvs. det antal studerande som avlägger doktorsexamen.

En beräkning av antalet avlagda forskarexamina per tusen närvarande studerande i forskarutbildning ger ett enkelt mått på den numeriska ökade diskrepansen mellan antalet forskarstuderande och antalet avlagda examina.

1960/61 avlades 128 examina per tusen studerande. 1970/71 var siffran 114 – i stort sett densamma som tio år tidigare. Men 1975/76 examinerades endast 52 per tusen närvarande forskarstuderande. Och siffran, som jag själv har räknat ut, för läsåret 1976/77 är 57 per tusen närvarande studerande. Det är de här siffrorna som verkligen väcker farhågor. De skall ses mot bakgrund av den nya studicordningen från 1969, som i princip innebär att forskarstudier skulle avklaras på fyra år. I verkligheten har den standardsänkning vad gäller kravet på prestation som då infördes, och som riksdagen var medveten om, resulterat i längre studietid. Fortfarande verkar åtta till tio år vara en realistisk tid för avläggande av forskarexamen. Än märkvärdigare är att om endast 52–57 per år av de nu forskarstuderande skulle avlägga examina skulle det ta 18 år innan alla de som nu är forskarstuderande har avlagt doktorsexamen. Förut var tiden – om man gör motsvarande beräkning – ungefär 8–10 år.

Jag vill fråga statsrådet Wikström: Vilken bedömning gör statsrådet när det gäller studerande som avlägger forskarexamen? Jag kan ha bidragit till missförståndet så till vida som jag talade om forskarrekrutering. När jag talar om "försäkringsrekrytering" menar jag alltså sådana som planerar och avser att avlägga doktorsexamen.

Jag behöver kanske inte här erinra om att vetenskaps-, vitterhets- och ingenjörsvetenskapsakademierna i en gemensam rapport har velat rikta regeringens uppmärksamhet på vad det är som sker. Förutom allvaret bakom den minskade tillströmningen till forskarutbildning pekar man på den standardsänkning på bl. a. avhandlingarnas vetenskapliga kvalitet som blev följden av den reformerade studicordningen. Vi är också medvetna om att vissa universitet inte längre vill ha de svenska doktorsavhandlingarna som bytesmaterial. Det kan i sin tur bero på svårigheter att lagra vetenskapligt material.

Statsrådet Wikström! Jag instämmer i Gunnar Biörcks yttrande. Jag har också all respekt för statsrådets verksamhet, inte minst när det gäller forskningen. Bara under de senaste månaderna har utbildningsministern i olika sammanhang, vid kontakter med Professorsföreningen, Universitetslärarförbundet, Arosmässan, IVA osv. talat om forskning och om de problem som utbildningsministern ser finns i dag.

Men statsrådet har också i en intervju i Svenska Dagbladet givit tre olika skäl till den minskade rekryteringen till forskarutbildningen. Den intervjun var – det vågar jag kanske säga – mer informativ om statsrådets uppfattning än svaret här i dag. Jag har emellertid några kompletterande frågor att ställa.

Statsrådet säger i intervjun att äldre har fått tillträde till universitetsstudier och att de äldre inte är lika motiverade till forskning. Helt säkert är det sant. Men bakgrunden till det vidgade tillträdet till universiteten var ju inte att de äldrestuderande till den grad som har skett skulle tränga ut de unga. Det skrämmande är att antalet studerande under 25 år har minskat så katastrofalt. Antalet studerande i den åldersgruppen har mer än halverats från toppnoteringen 1969 fram till mitten av 1970-talet. Det innebär alltså att underlaget för forskarutbildning kraftigt har decimerats, om statsrådets förmodan att äldre studerande är mindre benägna för forskarutbildning är riktig, och det tror jag att den är.

Då uppkommer självklart frågan: Anser statsrådet med sin positiva inställning till nödvändigheten av en högkvalitativ forskning att man i så fall inom den närmare framtiden skall satsa på de yngre studerande vid universiteten? För det är de som i dag inte ställer upp, och det är de som alltså utgör ett av skälen till att rekryteringen till forskarutbildningen går ned och kommer att fortsätta att gå ned. I så fall kommer naturligtvis en sådan satsning bl. a. att få konsekvenser för gymnasieutredningens arbete.

Som andra skäl anger statsrådet att det ekonomiskt inte längre är lönsamt att forska. Ja, förvisso gäller detta under den första studietiden, men det gäller också senare i förvärvslivet. Att så är fallet kan man komma fram till genom att studera SACO:s lönestatistik för år 1977. Genom att jämföra lönerna för olika femårsgrupper med och utan högre akademisk examen, företrädesvis i offentlig tjänst, kommer man fram till att skillnaden i medelvärde av inkomst ligger under 1 000 kr. per månad, dvs. netto någon eller några hundralappar, och mot bakgrund av den med all säkerhet betydligt större studieskulden är det ingen skillnad alls.

Då tycker man att någonting måste göras också från regeringens sida, för det gäller ju i första hand de offentliga anställningarna. Det är så liten löneskillnad att regeringen skulle kunna se efter i vad mån arbetsmarknaden kan vinna på att anställa människor med högre grad av kunnande. Det har i olika sammanhang förts fram i pressen att t. ex. professorernas köpkraft gått ned med en tredjedel under den senaste tioårsperioden. Jag tror det var Osborne Bartley som sade: En professor arbetar alltså vart tredje år gratis. Den skattereform som antogs i förra veckan har inte bättrat på möjligheterna för de högre utbildade. Det går inte att bortse från att marginalskatteeffekterna haft en stor betydelse när det gäller insatser av välutbildad personal. Det är faktiskt i dag mera lönande för en professor att lägga om ett tak än att ta extratimmar som handledare för forskarstuderande eller att skriva ett kompendium.

När statsminister Ullsten var i Lund sade han bl. a.: Man kan inte kommandera fram snillen hur som helst. Det är sant. Men tyvärr kan man genom olika åtgärder, inte minst ekonomiska, låta bli att ta till vara snillena, och det är dit vi är på väg.

I intervjun i Svenska Dagbladet angav utbildningsministern som tredje skäl att många studerande inte anser sig hålla måttet för högre utbildning. Säkert är också detta sant.

Att kvaliteten på utbildningen har sjunkit medför sannolikt bristande självförtroende när det gäller högre studier. Men det bottnar i bristande kvalitet i skolan. Kvaliteten grundläggs på lågstadiet, och erfarenheten att kunskap fordrar arbete grundläggs tidigt i skolan. I dag har vi på många håll systematiskt förkvävt handlingskraften och nyfikenhetslusten hos 10–12-åringar som är vetgiriga. Vi lägger helt enkelt redan i skolan ett lock på tillgången till forskare av önskad sort. En forskarstuderande sade för inte så länge sedan till mig: Ja, faktum är att vi betraktas som galna av våra kamrater, och det värsta är att jag tror att vi är det. De mest begåvade och de mest kreativa skaffar sig jobb och tjänar pengar. Vi går här och forskar och trivs med det, men egentligen är vi inte riktigt kloka. Den unge mannen sade naturligtvis detta skämtsamt.

Av alla utredningar som handlar om forskning, utbildningsminister Wikström, har vi enligt vad jag kan komma ihåg egentligen utrett vad det är som gör att unga människor eller människor över huvud taget vill ägna sig åt vetenskaplig forskning. Hur skall man – för att ta ett mer närliggande problem – över huvud taget få ungdomarna intresserade för avancerade studier, när de börjar svika inte bara på 60-poängsnivån, som jag sade i min interpellation, utan också på 40-poängsnivån? Vilka lärare skall vi få i framtiden?

Trots att tillströmningen till de filosofiska fakulteterna har ökat sedan 1973 med undantag för det naturvetenskapliga området, har antalet närvarande studerande liksom antalet poäng och examina sjunkit. På mindre än 10 år har det totala antalet avklarade studiekurser mer än halverats. På 40-poängsnivån har antalet gått ned från 26 000 till 8 400. Många vill se detta såsom en följd av naturvetarkrisen. Allt färre vill studera naturvetenskapliga ämnen, och enligt en internationell undersökning ligger svenska ungdomar i botten när det gäller att sätta tilltro till värdet av naturvetenskaplig kunskap.

Men detta är bara en liten del av förklaringen. Förändringar av annat slag måste ske. Statsrådet Wikström säger i sista meningen i sitt svar: "Jag utgår från att berörda utbildningsmyndigheter beaktar detta vid utformningen av studierna inom olika utbildningslinjer." Liknande satser hördes ofta under den socialdemokratiska regeringens tid. De hade egentligen bara en enda innebörd: Om det är svårt att rekrytera ungdomar till det eller det området, sänk kraven så kommer ungdomarna. Är man illvillig och inte känner utbildningsministern så väl, kan man utgå från att denna mening – mot bakgrund av att statsrådet anser att utvecklingen är oroande – kan ha den innebörden att vi måste begära att berörda utbildningsmyndigheter utformar studierna så att man drar till sig flera elever, underförstått genom att sänka kraven på något sätt.

Jag vill varna för ett sådant tänkesätt. Vi får inte i vårt land – med den nedgång i kvalitet som har skett inom praktiskt taget alla utbildningsområden – tro att man genom att göra om och förenkla kurser kan få igenom flera studerande på kortare tid. Må vara att man kan det, men det totala resultatet blir inte bättre.

Det gäller ju, herr talman, trots allt vår framtid. Sverige är ett litet land och vårenda möjlighet att vara ett välståndsländ är att hålla uppe en full

sysselsättning, att ha råd och förmåga att kunna erbjuda medborgarna en avancerad sjukvård och en god utbildning och att vi kan producera för en större marknad än vår egen. Eftersom våra råvarutillgångar inte är tillräckliga, måste vi kunna bibehålla vårt teknologiska försprång.

Men också på andra områden – humanistiska och samhällsvetenskapliga – måste vi utbilda människor som kan ta ansvar för vidarebefordran av kunskap till kommande generationer. Det är dock i Sverige i dag inte populärt att tala om kunskaper och än mindre om kunskaper och arbete i kombination.

Populära ord är fritid, trygghet, rättigheter – bra ord i sig. Men faktum är att alla de här honnörsorden till sist bygger på att människor vill arbeta och vill arbeta också för att lära sig något. Det är faktiskt förutsättningen för tryggheten, för rättvisan och jag vill nästan säga för demokratin i vårt land.

Herr talman! Jag fick i dag ett papper som jag i och för sig hade velat visa på bildskärmen, men kammaren är så att säga inte välbesatt, och jag är övertygad om att utbildningsministern själv har sett det. Det är universitets- och högskoleämbetets anslagsframställning för det kommande budgetåret. Där finns diagram som visar antalet forskarexamina och antalet närvarande i forskarutbildningen. Man har gjort de båda diagrammen vart och ett för sig, och det är nog ganska lyckligt. Det är trots allt inte värre än att man kan lägga dem tillsammans och se att där ena kurvan pekar uppåt pekar den andra på ett skrämmande sätt nedåt.

Jag tackar än en gång utbildningsministern för svaret. Jag är medveten om att vi kommer att föra en längre och säkert mera välbesökt forskarutbildningsdebatt om några månader här i kammaren, men jag tycker att det har varit angeläget i alla fall att få utbildningsministerns synpunkter på det centrala problemet att få våra ungdomar att ägna sig åt forskning och vetenskap.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Vid dagens slut har det alltså dragit ihop sig till vad som väl närmast kan betecknas som en liten familjetillställning, för de närmast sörjande, så att säga.

Jag har naturligtvis med största intresse lyssnat till vad Jan-Erik Wikström och nu senast Ingrid Sundberg här haft att säga om universitetsstudiernas förläckning och forskarrekyterings kris. För den som i 35 års tid haft förmånen att få ägna sig åt forskning och i nära 30 år därjämte haft glädjen att få ta hand om yngre kamrater i några av vetenskapens verkstäder har dagens interpellationsdebatt först och främst inneburit en uppfordran till självvransakan: Varför har inte jag kommit mig för att ställa de frågor som Ingrid Sundberg nu med sådant fog har ställt? Har man blivit hemmablind, eller har det missmod som vuxit fram hos så många av oss, som arbetar vid universiteten, under den så kallade högskolereformens obevekliga garrottering av vetenskapens livsnerv – upptäckarglädjen – förlamat vår handlingskraft och hållit en del av oss kvar där beslutsfattarna har ställt oss – ”off

Nr 58

Måndagen den
18 december 1978

*Om ökad forskar-
utbildning*

Måndagen den
18 december 1978

*Om ökad forskar-
utbildning*

side”?

Svaret på den frågan får väl andra ge. *En* förmildrande omständighet har *jag* att andraga: Inom de medicinska fakulteterna, inom den kliniska medicinen och inom den medicinska klinik där jag ännu har förmånen att få arbeta räknar vi varken 60 eller 120 poäng utan genomför en lång och livsavgörande utbildning, och där erbjuder sig oavbrutet frågor som väntar på nya och bättre svar. Där lider vi varken brist på meningsfulla forskningsuppgifter eller, dess bättre, än så länge, på ungdomar, som är villiga att förena sig med den armé runt hela vår jord som arbetar för att komma några steg närmare sanningen om människans biologiska villkor och om hälsans betingelser och som är beredda att delta i försvaret mot allt det som hotar folkens hälsa och liv.

När det nu finns åtminstone en fakultet, som i detta reträtternas årtionde ännu står bi och inte har sviktat, så kanske den kan tas till utgångspunkt för några betraktelser kring dagens tema.

Under de år jag har konfronterats med forskning, som haft sitt hemvist inom vissa andra fakulteter, och med ”forskningspolitik” – en företeelse som emellanåt förefallit att sakna önskvärd förankring i den egna erfarenheten – har jag inte kunnat underlåta att märka vilken inflation begreppet ”forskning” utsatts för. Jag tror det är viktigt att vi gör klart för oss att det finns olika nivåer inom sökandet efter kunskap. I botten finns vad man med ett något anspråkslösare namn kan kalla ”studier”, mer eller mindre orienterande, mer eller mindre improviserade, mer eller mindre fullständiga, men inte originella utan kunskapsöversikter och kartläggningsarbeten.

En något högre nivå kan vara avgränsade, målinriktade undersökningar med praktiska syften, som ibland – litet vilseledande – kallats ”research”, i inskränkt bemärkelse. Dess metodik kan ha hämtats ur den vetenskapliga rutinens arsenaler, men det blir för den skull inte vetenskap i ordets egentliga bemärkelse. Ty den vetenskapliga forskningen är ute för att sorgfälligt pröva hypoteser, eller ompröva sanningar som visat sig ofullkomliga; den kan inte ”beställas” – vilket däremot kunskapsöversikter eller opinionsundersökningar kan – utan den härrör ur självtänkande människors nyfikenhet, tvivel, upptäckarglädje, skapande fantasi – ibland mer av det ena, ibland mer av det andra – ett behov av att få veta mera om hur det ”egentligen” är och en beredvillighet att underkasta sig sträng intellektuell disciplin och alldeles oreglerad arbetstid för att nå målet. I bästa fall varar denna lidelse livet igenom och kommer att känneteckna också andra arbetsuppgifter som en forskare ger sig i kast med.

När en betygsnämnd granskar en doktorsavhandling – och sådant sker fortfarande, även om röster höjts för att ta bort även denna kvalitetsprövning – ställer man vanligen två frågor – den ena: ”Är det *nytt*?” och den andra: ”Är det *rätt*?” Det är genom forskningsresultat, som är nya och som visar sig vara riktiga, som våra möjligheter att förstå världen och människorna vidgas.

Ur riksdagens synvinkel kan forskningen måhända mest te sig som utgifter för instrument, apparatur och biträdespersonal. Sådant behövs naturligtvis, i växlande grad inom olika ämnesområden. Men *i princip* är forskning en *intellektuell* process hos därför särskilt lämpade personer, som genom

noggranna iakttagelser, och lika noggrann registrering av dessa, kan *beskriva* grundläggande fakta och analysera deras mönster, inbördes relationer och villkor och – därutöver – *följa* deras eventuella förändringar utmed tidsaxeln och, i sådant fall, försöka *tolka* de principer som styr dessa förändringar, och – med ledning av dessa kunskaper – blir i stånd att *förutsäga* den fortsatta utvecklingen, såväl i det fall systemet förblir opåverkat som i det fall man försöker påverka det utifrån.

Nytan av vetenskap är inte bara den att vi tror oss *förstå* oss själva och vår omvärld litet bättre, utan att vi – om vi verkligen *vill* det – lär oss att *analysera konsekvenser*. Detta är utomordentligt viktigt i medicinen. Det *borde* vara lika viktigt i politiken – både för dem som tror på krafternas fria spel och för dem som vill försöka binda och styra dem – kanske särskilt för de senare.

Vi har här i landet – och vi är förmodligen inte ensamma om det – en sagolik förmåga att förverkliga våra s. k. reformer i fel fas av utvecklingens sinuskurva. Vi kan gå tillbaka till efterkrigspolitikernas varning för fredsoptimism, till det tidiga 1970-talets ekonomiska politik och vi kan nu beskåda effekten av den svenska kulturrevolutionen, som instrumenterades av vår inhemska motsvarighet till ”de fyras gäng” – U 68. Man försökte bl. a. bygga bort forskaröverskottet – och man har, vid Gud, lyckats med detta vid en tid, då problemet i själva verket är det motsatta, som framgått av vad vi nyss hört.

Sedan ungefär ett år tillbaka är politiker ur olika partier därför i färd med att ta ut en ny kompassriktning för att återställa ordningen.

Både utbildningsministern och hans statssekreterare har vädjat till avnärmarna ute i samhället att sätta ett högre pris på dem som tagit doktorsexamen, för att på så sätt stimulera flera att gå in under forskningens ok. Men är detta särskilt sannolikt i ett samhälle där den tredje – och starkaste – statsmakten, massmedia, sedan länge levt i en hatkärlek till vetenskapen, och där jämlikhetsdogmen gjort begåvningen misstänkt och fliten osolidarisk?

Vi har nu fått en schemalagd och formaliserad ”forskarutbildning”. På något sätt förefaller det mig orimligt anspråksfullt att i förväg bestämma sig för att bli ”forskare”. Forskare är något som man möjligen kan påstå sig vara när man har visat vad man duger till, men ofta skyggar även de mest framgångsrika för att ta det ordet i sin mun.

Under årens lopp har jag till någon del medverkat till att bortemot ett femtiotal doktorsavhandlingar kommit till. I en fjärdedel av fallen, kanske, har vederbörande från början varit inriktad mot ett avhandlingsmål. Tre gånger så många har glidit in i en händelsekedja, där behovet av svar på de många frågor som den praktiska erfarenheten oavbrutet ställer oss inför successivt lett fram till en allt djupare analys men också, ofta, ett allt starkare behov av en samlande överblick – eller, som en av årets nobelpristagare uttryckte det: Varje steg framåt medför också ett behov av att vända sig om och se sig tillbaka, för att bedöma vad den nya kunskapen betyder för vår tidigare tolkning av sammanhangen.

Vad har den nya forskarutbildningen lett till – förutom till färre forskare? I min egen fakultet har den lett till magrare och torftigare avhandlingar, och där

har reformarbetet alltså uppnått sitt mål. Det internationella värde som en svensk doktorsavhandling tidigare hade har sjunkit. Som en följd härav har den verkliga kvalitetsprövningen nu måst läggas, icke vid doktorsexamen, utan vid beviljandet av docentur. Men genom deprecieringen av doktorsexamens värde har man naturligtvis, bl. a., gjort det svårare att marknadsföra den i samhället. Och docenterna skall ju i första hand även fortsättningsvis tillhöra vetenskapssamhället.

Nej, herr talman, så alldeles enkelt blir det nog inte att reparera de skador som det svenska högre utbildningsväsendet under 1970-talet drabbats av.

För 20 år sedan var jag på den andra världskongressen för medicinsk undervisning i Chicago. Där lärde jag mig en hel del, och framför allt *en* sak, nämligen att A och O i all medicinsk – och förmodligen även i all annan – utbildning är att "provide a useful environment for learning": att försöka skapa ett psykologiskt, och materiellt, klimat – varvid det psykologiska är viktigare än det materiella! – så att studenterna upplever det som meningsfullt och roligt att *lära sig* och vet att de därigenom *kan* vad de behöver (och helst mer därtill). Att skapa detta är lärarnas och institutionernas uppgift. Sedan går resten av sig själv. Bra institutioner drar till sig bra studenter. Och – det är dit jag vill komma – jag tror något av detsamma gäller för forskningen: att "provide a useful environment for research", att skapa ett institutionsklimat där det blir *naturligt* att forska, att gå vidare på djupet, därför att man *vet* att det kommer att utveckla en själv, i samarbete med kamrater – jämnåriga, äldre och senare även yngre – och därför att man *förstår* att åren mellan 25 och 35 år är avgörande för ens intellektuella framtid, om man skall vara och förbli utvecklingsbar, eller om man skall stanna i växten, fastna i rutinen och slå sig till ro. I varje fall är något av detta den filosofi som mina arbetskamrater tycks omfatta.

Och precis som när det gäller vanliga studenter, fast starkare, så är det i tävlan med de jämnåriga kamraterna – inom och utom landet – som *kvalitetskravet* finner sin nivå. Ty en forskares "belöning" är först och främst en *inre* glädje: att veta med sig att ha gjort ett hederligt jobb, att han *själv* har grävt sig fram till kunskapens källådror, inte bara blivit serverad av andra, men också en *yttre*: att bli *erkänd*, i lyckligaste fall att genom vetenskapen bli världsmedborgare.

Hur skall man då skapa en gynnsam forskningsmiljö? Såvitt jag förstår är det ett problem på minst tre nivåer: samhällets, universitetets och studentens egen.

Samhällets – det är den offentliga debattens miljö, de beslutsfattande instansernas visdom eller brist på sådan och det svenska organisationsväsendets förfärande snårighet. Låt mig i detta sammanhang ge Hans Gustafsson, som jag hade hoppats se här i kväll, en eloge för en hel del illusionsfria och förnuftiga synpunkter i en paneldebatt nyligen och vädja till honom – om han nu läser det här i protokollet – att försöka befria forskningen från MBL-förhandlingar, som nu lär skola införas där. Vi har nog med grus i maskineriet ändå.

Universiteten – praeterea censeo: Fakulteterna måste återställas! Och den

skadliga separationen av grundutbildning och forskning, som i sig innebär en utmaning mot högskolelagens portalparagrafer, måste upphävas. Om inte professorerna, som rimligtvis har störst bredd i vetandet och de längsta perspektiven, möter studenterna redan i grundutbildningen och ger dem del av sin entusiasm för ämnet, hur skall man då kunna vänta sig att studenterna skall få lust att sträva vidare mot 40, 60 eller flera poäng? Jag inser att det *har* varit ett kvantitativt problem i vissa ämnen, men *nu* måste väl professorerna, om forskarämnena tryter, ge sig ut bland sina elever och handplocka nya förmågor. En professor får inte vara en torrboll, han måste vara en gängledare.

Studenten, slutligen, är huvudpersonen. Ja, vi vet, många av dem är äldre, men ålder är i och för sig inget hinder för att forska, det är de sociala och ekonomiska förpliktelserna i vissa åldrar, som utgör begränsningen – förpliktelserna och anspråken, från andra. Nu när budgetministerns petita-direktiv talar om en serie av 2-procentiga anslagsprutningar framöver, kan vi kanske erinra oss Sten Selanders bondestudent:

Du ser hans maskinknutna slips och hans vända
och trådslitna rock. Är det allt vad du ser?

Du känner ej honom. Hans namn är kanhända
Linnaeus eller Tegnér.

Nu vill jag naturligtvis inte göra budgetministern den tjänsten – och utbildningsministern den otjänsten – att verka som om det materiella saknar betydelse i vetenskapens värld. Så är det naturligtvis inte. *En* av orsakerna till att det fortfarande skrivs så många *kliniska* avhandlingar i vårt land är förmodligen att forskningsarbetet kan bedrivas parallellt med, eller omväxlande med, avlönad läkarverksamhet, vad man skulle kunna beteckna som en integrerad form av "varvad utbildning". Man skulle kanske önska något liknande på andra håll – att forskande nationalekonomer hade deltidsanställning på banker, forskande jurister på domsagor eller i administrativa verk etc. sålunda återupplivande Horatius' och Olof von Dalins ord om "utile dulci" – att kombinera det nyttiga med det nöjsamma.

Herr talman! I den allmänpolitiska debatten i oktober tillät jag mig att ge utbildningsministern några råd om forskningsplanering i allmänhet och i medicinen i synnerhet. Jag skall inte begära några synliga resultat ännu. Det lär ju komma en eller annan proposition till våren, och vi får väl vänta och se, då. Men jag har under väntetiden läst ett vackert och anslående tal, som Jan-Erik Wikström höll inför UNESCO i Belgrad i september. Jag kom då att tänka på vad man så ofta finner i UNESCO:s fantastiska tidskrift *Courrier*: alla dessa små svarta barn, som med tindrande ögon skriver på sina griffeltavlor ute i byarna, och som ser ut som om de aldrig skulle drömma om att klämma ens en burk folköl, långt mindre rycka handväskan från gamla damer, och då kanske man undrar om vi inte är på fel väg genom att tillhandahålla utbildning i vårt land som en rättighet utan motsvarande skyldigheter. När den obligatoriska folkskolan infördes i Sverige år 1842 innebar detta ett märkligt framsteg. Men i dag är det inte utan att man frågar sig, om inte ordningen i skolan skulle vara en annan, och lusten att lära, om

skolan vore frivillig och det av föräldrarna betraktades som en *förmån* att barnen fick gå i skolan – en *förmån* som det gällde att leva upp till, här lika väl som i Afrika. Den dag det åter betraktades som en *förmån* att få ägna åtminstone några år av sitt liv till fördjupade studier och i bästa fall forskning, den dagen skulle vi inte behöva ha sådana här debatter, och den dagen kanske Sverige på nytt skulle bli en ledande kulturnation, som inte bara måste leva på minnen från fornstora dar, och Alfred Nobels testamente. Det räcker inte med att Sverige "är och förblir vad det var".

Jag har, som jag redan förut nämnde, stor respekt för utbildningsministerns politiska skicklighet. Men trots sin bakgrund kan han nog inte *ensam* göra underverk. Jag tror det skulle vara välgörande med en samling över partigränserna i denna mycket allvarliga fråga, utan ideologiska skygglappar men väl på basen av en realistisk *konsekvensanalys*. Och jag tror det är viktigt att *staten*, dvs. ytterst riksdagen, besinnar sitt ansvar. Om *universitetsforskningen* stagnerar, så tillväxer i stället en sekundär forskning utanför universiteten, i företag, industrier och allsköns statliga organ utan forsknings-tradition, utan kvalitetsprövning, utan insyn av forskarsamhället och ännu mindre av samhällets representanter. Regering och riksdag måste känna sitt ansvar för – och försvara – den vetenskapliga forskningen, och inte sälja ut den till andra huvudmän för att minska budgetunderskottet. Jag skulle också önska ett betydligt fastare grepp om den *kliniska* forskningens villkor. Forskare inom medicinen måste kunna känna att *staten är deras* företrädare och beskyddare och att den inte överger dem därför att det är enklare och billigare att slippa undan ansvaret. Det finns gränser för decentraliseringen: *besluten* måste till sist ligga där *ansvaret* är förankrat. Och när det gäller forskningen är ansvaret statens, inte kommunernas. Ytterst är det alltså riksdagens.

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Ingrid Sundberg sade att mitt svar var vagt. Det kan jag kanske inte hålla med om, men jag kan i varje fall medge att det var kort. Vad beror nu det på?

Under det senaste halvåret har jag ägnat så stora ansträngningar som jag har kunnat åt att systematiskt förbereda den opinionsmässiga omsvängning som jag bedömt som alldeles nödvändig för att vi skall kunna få en kraftigare satsning på forskning. Jag har, som Ingrid Sundberg noterade, hållit ett stort antal föredrag och anföranden om forskning, forskningspolitik, forskarrekrytering och forskarutbildning. Jag har givit ett stort antal intervjuer, bl. a. den av Ingrid Sundberg citerade i Svenska Dagbladet. Jag har haft särskilda hörningar med grupper av universitetslärare och överläggningar med bl. a. forskningsberedningen. Jag har slitit med anslagstilldelningen till forskning, och den kommer att redovisas i budgetpropositionen i januari. Vi arbetar som bäst i departementet med forskningspropositionen, som kommer att läggas fram i februari månad.

När jag fick Ingrid Sundbergs interpellation tvekade jag mellan det korta och det långa svaret. Det långa svaret – för att nu först peka på budgetpro-

positionen – omfattar ett par hundra sidor som berör just dessa frågor. Det svaret skulle också kunna rymma forskningspropositionen, som kommer att omfatta ytterligare några hundra sidor. Jag tyckte självfallet att det var naturligt att i dag välja den korta varianten, eftersom jag inom en månad skall redovisa ett utomordentligt omfattande dokument som gäller anslagstilldelning och månaden därpå ett lika omfattande dokument som tar upp principerna för forskning och forskningspolitik.

Jag utgick alltså från att det som Ingrid Sundberg syftade till var att få göra ytterligare ett inlägg som verkar i samma riktning som mina artiklar och intervjuer. Det tyckte jag också att Ingrid Sundberg och senare Gunnar Biörck i Värmdö gjorde med den äran, och jag ser ingen anledning att polemisera mot dessa, som jag tycker, grundläggande synpunkter.

Bara några korrigeringar. Det är självfallet inte så att jag har syftat på sänkta krav, som Ingrid Sundberg tycktes antyda, i mitt svar utan vad, jag avsåg i detta sammanhang var att de som förestår universitetsutbildningen har ett ansvar för att stimulera studenterna till fördjupade studier. Det tror jag är en mycket viktig uppgift. Det kan ske t. ex. genom att det på fler allmänna utbildningslinjer blir obligatoriskt med både 40- och 60-poängsutbildning. Det förekommer i dag såvitt jag vet bara på samhällsvetarlinjen inom filosofisk fakultet.

Det finns självfallet många andra sätt, och Gunnar Biörck antydde en del av dem, bl. a. det ansvar som forskarhandledarna, särskilt professorerna, har för att stimulera begåvade studenter. Det är ett faktum att vi kanske i dag inte får dem som vi helst skulle se i forskarutbildningen. Det är lockande att gå direkt ut på arbetsmarknaden. De ekonomiska stimulanserna för den som är i forskarutbildning är inte särskilt stora, och de har ofta större svårigheter att få arbete.

Rent generellt kan man väl dessutom säga att vi kanske bättre än man lyckats med i något annat land har breddat och vidgat tillträdet till universitetsutbildning men att vi inte tillnärmelsevis på motsvarande sätt löst frågan om hur vi skall stimulera till fördjupade studier och till satsning på forskarutbildning.

Den andra punkt där jag vill göra en korrigering är den som gäller utbytet av vetenskapliga avhandlingar. Det har cirkulerat uppgifter om detta. Jag har vid kontakter med de vetenskapliga biblioteken fått höra att skälet till att en del amerikanska universitet numera inte byter avhandlingar med andra är att de inte har råd. De universitet och universitetsbibliotek som man skulle vilja byta med är så många att man inte har möjlighet att klara detta. Ibland kan det naturligtvis också vara så att avhandlingar är skrivna på svenska och svåra att utnyttja, men i den mån de är skrivna på något världsspråk är nog skälet till att man inte vill byta helt enkelt det att vetenskapliga avhandlingar publiceras på alltför många universitet och universitetsbibliotek.

Jag tyckte att både Ingrid Sundberg och Gunnar Biörck i sina anföranden framförde många värdefulla synpunkter. Jag skall läsa protokollet mycket noga för att se om det är något som jag förbisett i budget- eller forskningspropositionerna. Jag var särskilt tacksam för det Gunnar Biörck sade om vad

den kreativa miljön kan betyda för forskningen. Jag tror att han här pekar på en utomordentligt viktig sak. Det är klart att det bristande samband mellan forskning och utbildning som vi nu har haft i högskolan en tid inte är särskilt lyckligt. Det är väl en av de punkter där vi behöver få en ändring till stånd.

Gunnar Biörck efterlyste också en bred samling över partigränserna kring de här frågorna. Jag tror att en sådan börjar växa fram. Det finns många politiker som tidigare gett uttryck för helt andra tankegångar, men som har ändrat sig i de yttersta av dessa dagar. Glädjen blir stor i himlen över varje syndare som gör bättring. Och jag utgår från att de propositioner jag lägger fram som vanligt kommer att få en bred anslutning här i riksdagen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Föredrogs och hänvisades

Propositioner

1978/79:41 till utbildningsutskottet

1978/79:75 till socialförsäkringsutskottet

§ 6 Föredrogs och hänvisades

Motioner

1978/79:186–191 till utbildningsutskottet

§ 7 Föredrogs men bordlades åter

Utrikesutskottets betänkanden 1978/79:20 och 22

Utbildningsutskottets betänkanden 1978/79:15 och 16

Trafikutskottets betänkande 1978/79:10

Jordbruksutskottets betänkande 1978/79:16

Näringsutskottets betänkanden 1978/79:17 och 18

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 1978/79:17

§ 8 Föredrogs och bifölls

Interpellationsframställningar 1978/79:114–116

§ 9 Kammarén åtskildes kl. 20.42.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert